

promissionem, seu professionem Leonis IV, qua coram imperialibus missis se canones et decreta prædecessorum ac præsertim res Ecclesiæ conservatorum pollicetur: tum vero perspicua est imperialis potestas in Romani pontificis creatione. At Pagii aliorumque opinio, qui scilicet, ut Occidentis imperatoribus jus confirmandæ electionis vindicent, gravem iis injuriam faciunt, dum Odoacris et Augustorum Orientis usurpationem iisdem attribuunt, convellitur. Nam Otto et Henricus hanc imperatoriam potestatem, quam uterque vult salvam, non Lothario et Ludovico Augustis, sed Eugenio qui de electione

A decrevit, et Leoni IV qui pontificum omnium primus in executionem misit Sergii II constitutionem, qua Lotharius et Ludovicus potestatem illam obtinuerant, referri testantur acceptam. Quamobrem jus illud imperiale, pro quo asserendo tam multa disputant, tamque vehementer digladiantur, imperatores ipsi respuunt, sequæ apostolicæ sedis privilegio in re tanti momenti habere potestatem fatentur, quam sibi suisque posteris salvam fore constituunt. De subscriptionibus cæterisque ad extremam partem diplomatis pertinentibus, dixi in precedenti dissertatione.

187 EXEMPLUM PRIVILEGII HENRICI IMPERATORIS

DE REGALIBUS BEATO PETRO CONCESSIS.

• In nomine Domini Dei omnipotentis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Ego Henricus Dei gratia imperator Aug. ^b spondeo atque promitto per hoc pactum confirmationis nosre tibi beato Petro principi apostolorum et clavigero regni celorum, et per te vicario tuo donno Benedicto summo pontifici, et universali pape, sicut a prædecessoribus vestris usque nunc in vestra potestate ac ditioe tenuistis, et disposuistis ^c civitatem Romanam cum ducatu suo, et suburbanis suis, atque viculis omnibus, et territoriis ejus montanis, ac maritimis, litoribus, ac portibus, seu cunctis civitatibus, castellis, oppidis, ac viculis Tusciæ partibus, id est Portum, Centumcellas, Cere, Pledam, Marturianum, Sutriam [Maturianum, Sutrium], Nepem, Castellum Gallisem, Ortem [Orcem], Pollinartium, Ameriam, Tudam, Perusiam cum tribus insulis suis, id est majore et minore, Pulvensim [et lacu], Narniam, et Utriculam [Utriculum] cum omnibus finibus et territoriis ad supradictas civitates pertinentibus.

Necnon et exarchatum Ravennatem sub integritate

• Dantur uncis inclusæ variantes lectiones, ex authentica Innocentii IV desumptæ.

^b De invocatione et principio semper simili in tribus diplomatibus est dictum satis in dissertationibus. De imp. Augusti titulo, quem sibi tribuit, notandum adversus Germanicos scriptores, qui etiam Henricum patrem Ottonis inter imperatores recensent, diplomata hujus diligenter inspecta a Gotwicensi abbate aliud vocabulum, quam regis non præferre, nulla additione aut Germanicæ, aut Francorum, aut orientalis Franciæ (*Chron.* tom. I, l. II, c. 2, p. 151). Id nuntio annotassem, nisi apud Glossarii Cangiani continuatores (V. *Imperium vacans*) additionem inscitæ et audaciæ plenam offendissem. Eam consule; mirare fiduciam hominum, vide quid possint studii causæ cum assidua sectarior. lectione conjunctæ. Chartas quæ afferuntur nemo cordatus admittet: at imperialem dignitatem a Leone III institutam, totque monumentis testatam eruditi probe norunt.

^c Annis fere trecentis pontifices in Romano ducatu, cujus caput Roma, dominati erant, dominatu illo a prædecessoribus in successores, ut sæpe dictum, per manus transeunte. Id constanter affirmant epistolæ Cod. Carol. et alia monumenta vetera jam allata usque ad Caroli Magni mortem; et exinde imperatorum omnium diplomata, quorum instar sunt tria hæc quæ expendimus, incipiendo a Ludovico Pio, quem Stephanus IV et Paschalis I imperiali auctoritate roborare voluerunt jura omnia sanctæ sedis, non exceptis iis quæ ab aliis injuste tenebantur; quippe quæ sanctæ sedi olim vindicatum iri sperabant, neque eas spes fallaces fuisse compertum est.

^d En luce clarius donationum initium. Donatores s-quidem expresse nominantur, quod fieri nequaquam potuit, ubi de Romani pontificum dominio agebatur: non enim liquet, num Gregorius II an III fuerit primus urinceus, et quenam administratio fuerit, abso-

B cum urbibus, civitatibus, oppidis, et castellis, que pie recordationis donnus Pippinus, et donnus Carolus, et donnus Ludovicus, et Octo filius ejus prædecessores videlicet nostri beato Petro apostolo, et prædecessoribus **188** vestris jamdudum per donationis paginam contulerunt ^d, hoc est civitatem Ravennam, et Emiliam ^e, Bobium [et], Cesenam, Forumpopuli, Forumlivii, Faventiam, Imolam, Bononiam, Ferrariam, Comiaculum [Comiacum], Adrianis, atque Gallum, cum omnibus finibus, territoriis, atque insulis terra marique ad supradictas civitates pertinentibus. Simul et Pentapolim, videlicet Ariminum, Pensaurum, Fanum, Senogalliam, Anconam, Auximum [Ausimum] Humanam, Nesim, Forumsempronii [F. Sempronii], montem feltri, Urbinum, et territorium Valvense [Balnense], Callis, Luciolis, et Eugubium cum omnibus finibus ac territoriis ad easdem civitates pertinentibus. Eo [Eodem] modo territorium Sabinense ^f, sicut a predictis imperatoribus antecessoribus nostris ^g beato Petro apostolo per donationis scriptum concessum est sub integritate.

luta scilicet, an senatus populique legibus admista. Idecirco conditione illa *sicut tenuistis* domini qualitas relinquatur in ancipiti.

• Vellem astipulari iis qui, nimio sanctæ sedis amore ducti, extendunt Emiliam usque Piacentiam, unde vere provincia illa incipiebat Romæ tempore. Provincia item erat sæculo VIII et seqq., ut patet ex monumentis veterum: præ aliis luculenter id testatur Ravennatensis concilii an. 877 canon 17 (Labbe, *Conc.* tom. IX, p. 302): « tam per Ravennam, et Pentapolim, et Emiliam, quam et per Tusciam Romanorum atque Longobardorum, et omne territorium sancti Petri apost. » Sed provincia erat valde angusta, cujus fines territorium Bononiense ex parte una, ex altera vero Pentapolis. Quare Ludovicus, Otto, et Henricus Exarchatus et Pentapolis civitates enumerant. Piacentia et Parma, aliisque ultra Bononiam silentio altissimo prætermisissis. Estne credibile, Gabellum tantulam civitatem, quam Adrianus *brevisimum* vocat (*Cod. Car.* ep. 54, al. 51) recenseri, nullamque ex celebrioribus ultra Bononiam nominari? Mereturne ullam fidem qui in donatione per designatos fines Parmam aperte videns cum Mutina excludi a dominatione sanctæ sedis, allucinationes auctorum decimi sexti sæculi monumentis objicit venerandæ antiquitatis? Mihi quidem tam errat qui diplomatibus hisce detrahit, quam qui adjungit terræ ulnam. Vide notas ad dipl. Lud. Pii.

^f Satis de hoc territorio in Cod. Car. et in dissertationibus. Vide etiam notas ad Lud. Pii dipl. et ad Otton.

^g In dipl. Ludovici Pii leges, *sicut a genitore nostro Carolo, in Ottoniano, sicut a domino Carolo imp. antec. nostro*: utrobique recte; nam Carolus unus territorii Sabinensis largitor fuerat. Hic autem videt imperatores omnes paulo supra nominatos indicari, nempe Carolum, Ludovicum, Ottonem, non quia lar-

Item [Et est] ^a in partibus Tuscie Longobardorum Castellum Felicitatis, Urbivetum, Balneum Regis, Ferenti, Viterbium, Ortem [Orthem], **189** Martam, Pledam, Tuscanam, Suanam, Populonium, Roscellas [Roselles], cum suburbanis, atque viculis, et omnibus territoriis, ac maritimis oppidis, seu finibus omnibus.

Itemque a Lunis [alunis] cum insula Corsica in Suriano, deinde in monte Bardonis, deinde in Bereto, exinde in Parma, deinde in Regia, et exinde [Regia, exinde] in Mantua, atque in monte Silicis, atque provincia Venetiarum, et Ystria [Istria]. Necnon et conctum Spoletanum ducatum, seu Beneventum [Beneventanum] una cum ecclesia sancte Christine posita prope Papiam juxta padum, quarto miliario.

Item in partibus Campanie Sora, Arces, Aquinum, Ariminum, Teanum [Arpinum Theanum], Capuam, necnon et patrimonium ad potestatem et ditionem vestram pertinentia, sicut est patrimonium Beneventanum, et Neapolitanum, atque patrimonium Calabriae superioris, et inferioris. De civitate autem Neapolitana, [cum] castellis, et territoriis, ac finibus et insulis sibi pertinentibus, sicuti ad easdem aspicere videntur, necnon patrimonium Siciliae, si Deus nostris tradiderit illud manibus. Simili modo civitatem Gajetam [Cajetani], et Fundum cum omnibus earum pertinentiis ^b.

Super hec [hoc] confirmamus vobis Fuldense monasterium, et abbatis ejus consecrationem, atque omnia monasteria, cortes, et villas, quas in ultramontanis sanctus Petrus habere dinoscitur, absque antesna niini reringa, sive uuillinbach [Vumiteringa, sive Urullmbach], que a sancti Petri ecclesia per conventionis [commutationis] paginam episcopo nostro Babembargensi [Babemburgensi] collate sunt ^c. Pro quibus sepedicte Ecclesie sancti Petri transcribimus, concedimus, et confirmamus omnem illam terram, quam inter Narniam, Teramnem, vel Spoletum ex regni nostri parte habuimus. Sub tuitione preter-

gitores et ipsi fuerint, sed quia Carolinam donationem confirmaverant. Pagio Ludovicus amovendus videtur, nam declaravit commentitium diploma Ludovici. Mihi vero, qui non modo certum, sed aliorum fontem Ludovicianum esse demonstravi, Ludovicus cum aliis Augustis est certissime retinendus. Negligentia enim Ottoniani ævi, quæ Ludovicianum diploma transcribendum exhibuit, auctoremque ipsam diplomatis silentio præterit, damnanda potius quam in falsæ opinionis patrocinium vocanda.

^a Mendosa lectio, quæ tamen mendosior occurrit in Codd. Baronii. At facile emendari potest ex superioribus diplomatis, quæ legunt: *Item in partibus*, etc.

^b Hucusque ab Ottoniano nihil discrepat. Vide quæ ibi diximus in notis.

^c Bambergensem ecclesiam impense ab Henrico dilectam an 1007 concil. Francofordii habitum privilegio nitens Joanni XVII in episcopatum erigit [Labbe, *Concil.* tom. IX, p. 784]. Ditmarus, qui concilio interfuit, rem narrat: quæ ibi desunt hinc suppetunt.

^d Vide dissertat. (num. 7 seq.). Baron. (an. 1019, num. 1 seqq.) et ibi Pagius Benedicti VIII adventum Bambergam statuunt eod. anno 1019. Janningus auctoritate fusioris chron. Hermanni, rem differt ad seq. annum. Alterutro evenerit, episcopatus tum fuit subjectus sanctæ sedi. Quare diplomatæ ætas non est an. 1014. Nam episc. Bamberg. subscribit *Rom. sedis subditus*.

^e Duo hic notanda. Primo Henricum donationi suæ propriæ in Spoletano ducatu (sive, ut melius dicam, commutationi, cujus dominium est valde firmiter) subijcere civitates ab Ottoniano donatas, quare ducatus omnis juris sanctæ sedi est factus. Deinde quavis procul ambiguitate prædecessoribus suis Ottonibus

ea sancti Petri, et ves'ra ve trorumque successorum. pretaxatum episcopium Babembargense [episcopium Babemburgensem] offerimus. Unde **190** sub pensionis nomine [nostræ] equum unum album fale-ratum ex ejusdem loci episcopo vos annualiter suscepturos sancimus ^d.

Offerimus insuper, firmamus, et roboramus tibi beato Petro, ac vicario tuo donno Benedicto, et successoribus eius prout hunc memorie pape Joanni, suisque successoribus a predecessoribus nostris Octonibus [Ottonibus] factum est, civitates et oppida cum piscariis suis, Reatem, Amiternam [Amiternum], Furconem, Nursiam, Balvam, et Marsiam, et alibi civitatem Teramnem cum pertinentiis suis ^e.

Has omnes supradictas provincias, urbes, et civitates, oppida, atque castella, viculos, ac territoria, simulque patrimonia pro statu regni nostri cunctoque populo Christiano [Christianorum populo] conservando jam dicte Ecclesie tue, beate Petre, vicarioque tuo Benedicto, ac successoribus ejus usque in finem seculi eo modo confirmamus, ut in suo detineant jure, principatu, atque ditione ^f.

Simili modo per hoc nostre delegationis pactum confirmamus donationes, quas pie recordationis Pippini rex, et postea donnus Carolus excellentissimus imperator, ac deinceps ditiones [Ottones] piissimi beato Petro Christi apostolo voluntate spontanea contulerunt ^g, **191** necnon et censum, vel [et] pensionem, seu ceteras donationes [dationes], que [quæ] annuatim in palatium regis Longobardorum inferri solebant sive de Tuscia, sive de ducatu Spoletano, sicut in suprascriptis donationibus, et inter sancte memorie Adrianum papam, et donnum Karolum imperatorem convenit, quando idem pontifex eidem de supradictis [suprascriptis] ducatibus, id est Tuscano et Spoletano sue auctoritatis preceptum confirmavit. Eo scilicet modo ut annis singulis predictus census ad partem ecclesie sancti [beati] Petri persolvatur, salva super eosdem ducatus nostra in omnibus dominatione et illorum ad nostram partem subjectione ^h.

donationem istam tribuere. Unde facile assequeris, paulo supra agentem de territorio Sabinensi haud exclusisse ullum e suis *antecessoribus*, qua in re libertate minus ferenda Pagium vidimus usum esse, Ludovici nomen detrahendo. Paulo infra res clarior flet.

^f Summa est, diplomata omnia constanter confirmare jus pontificium supremum omnibus in provinciis, et civitatibus, ac locis hucusque enumeratis, ita ut tam in antiqua ditione sanctæ sedis, quam in ejus amplificatione a Pippino et Carolo, necnon ab Ottone et Henrico facta, princeps absolutus Romanus pontifex declaretur.

^g Ludovicum hic sileri nihil mirum: namque, ut sæpe est dictum, nihil prorsus donasse eum constat sanctæ sedi. Est tamen notatu digna hujusmodi donationum confirmatio. Nam Ludovicus hoc loco pro pacto *decretum* adhibuit; et Otto atque Henricus, pactum *delegationis* pro *confirmationis* appellant. Loquendi varietas aperta est: Ludovicum quippe *decreti* nomine usum esse pro *pacto*, seu constitutione inter partes composita, intellectu arduum non videtur; at pacti voce non mutata, *delegationem* pro *confirmatione* substituit, aliquantum obscuram notionem reddiit. Notat tamen Ducangius (V. *Mediatorum*) in chartis ejus ævi *delegationis* voce designari rationem acquirendi per monasteria: « Delegatione firma, in cujus manum delegatio eadem per manum nostram prius fuerat facta. » Quare ab re nostra *delegationis* nomen non abludivit. Ad spontaneas Ottonum donationes quod attinet, nulla alia comperta mihi est, præter septem civitates Spoletani ducatus: sed ea ipsa satis est ad eorum nomina recensenda, rejecto Ludoviciano.

^h In dissertationibus et notis præcedentium diplomatum singula fere capita sunt exposita, quæ sanctæ

Ceterum, sicut diximus, omnia superius nomina [nominata] ita ad vestram partem per hoc nostre confirmationis pactum corroboravimus, ut in vestro permanent jure, principatu, atque ditione, et [ut] neque a nobis, neque a successoribus nostris per quodlibet argumentum, sive machinationem, in quacumque parte vestra potestas imminuatur, aut a vobis inde aliquid subtrahatur. De supradictis vero provinciis, urbibus, civitatibus, oppidis, castris, viculis, territoriis, atque patrimoniis, necnon et pensionibus, atque censibus; ita ut neque nos facturi simus, neque quibuslibet ea facere volentibus consentiamus. Sed [Sed] potius omnia, que superius leguntur, id est provincie, civitates, urbes, oppida, castella, terras, patrimonia, atque insule, censusque et pensiones ad partem ecclesie beati Petri apostoli, atque pontificum in sacratissima sede illic residentium, nos in quantum possumus, defensores esse testamur: ad hoc ut eam [ea in] illius ditionem ad utendum, atque disponendum firmiter valeant optineri [obteneri].

Salva in omnibus potestate nostra, posterorumque nostrorum, secundum quod in pacto, et constitutione, ac promissionis firmitate 192 Eugenii pontificis successorumque illius continetur: ut omnis clerus et universi populi Romani nobilitas propter diversas necessitates, et pontificum irrationalibus erga populum sibi subiectum asperitates retundendas, sacramento se obliget, quatinus futura pontificum electio, quantum uniuscujusque intellectus fuerit, canonice et juste fiat. Et ut illi [ille], qui ad hoc sanctum apostolicum regimen eligitur, nemine consentiente consecratus fiat pontifex, priusquam talem in presentia missorum nostrorum, seu univere generalitatis faciat promissionem, pro omnium satisfactione atque futura conservatione, qualem donnus, et venerandus spiritualiter [spiritualis] pater noster Leo fecisse dinoscitur [sponte fecisse dignoscitur].

Preterea alia minora huic operi inserendum previdimus [inserenda providimus]: videlicet, ut in electione pontificum neque liber, neque servus ad hoc venire presumat, ut illis Romanis, quos ad hanc electionem per constitutionem sanctorum patrum

sedis jus suum apertissime vindicant. Nihilominus notari velim et istam formulam pro illius ævi elegantia plurimi faciendam. Procedunt scilicet pari gressu ad vestram partem, ubi res est de ditione sancte sedis, et ad nostram partem, ubi agitur de imperiali dominatione. Vide exempla plura ap. Ducangium (V. Pars. Ad partem alicujus solvere). Ex quibus omnibus infertur, quod, nisi temere negentur diplomata quæ tot veterum monumentis roborantur, jura civilia apostolicæ sedis validissimis hærent fundamentis.

Quæ sequuntur usque ad finem, jam notavimus ad Ottonianum diploma: eadem enim sunt de disciplina ordinationis Rom. pontificis nullatenus varia, quod spectat ad Romanos ipsos pontifices, tametsi secus eveniret ex parte Ottonum nimium sibi arrogantium, qua de re in calce dissertationum satis pro re nostra disseruimus.

Codex ins. Baroni unus legit *Erkinbaldi*, cæteris autographi lectionem retinentibus. At Mabillon. (An. Ben. lib. LIII, n. 89 et alibi) *Erchanbaldum* legit, seu *Erkenbaldum* cum chron. Saxon. Hunc autem esse mortuum an. 1021 testatur idem chronicon. ap. Mabill. (*Ibid.*, lib. LIV, n. 103). Quin etiam Henrico tum degenti Merseburgi, ubi Pascha celebravit. Heriberti etiam Coloniensis archiepiscopi mors nuntiata fuit ex cod. chron. Quamobrem est cur miremur eundem Mabillonium hæc referre, cum antea dixerit (*Ibid.*, l. LIII, n. 97) Richardum abbatem Fuldensium, qui diplomati subscribit, vix ante annum 1025 eam dignitatem assecutum esse. Et sane concilio Salegundatiensi. an. 1022 celebrato subscribit Aribio, qui Erchenbaldo successerat in sede Mo-

antiqua admisit consuetudo, aliquod faciat impedimentum. Quod si quis contra hanc nostram constitutionem ire presumpserit, exilio tradatur. Insuper etiam ut nullus missorum nostrorum ejusdemque impeditio argumentum componere audeat in prefata electionem prohibemus. Nam et hoc omnimodis instituere placuit, ut qui semel sub speciali defensione donni apostolici, sive nostra fuerint suscepti, impetrata juste utantur defensione. Quod si quis in quemquam illorum, qui hoc promeruerunt, violare presumpserit, sciat, se esse vite seu periculum incursum. Illud etiam confirmamus, ut donno apostolico justam in omnibus servant obedientiam, seu ducibus, et iudicibus suis ad faciendam justitiam.

Huic enim institutioni hoc necessario annectendum esse perspeximus, ut missi donni apostolici, seu nostri semper sint constituti, qui annuatim nobis renuntiare valeant, qualiter singuli duces, ac iudices [populo] justitiam faciant, hanc imperialem constitutionem quomodo observent. Qui missi decernimus, ut primum cunctos clamores, qui per negligentiam ducum, vel iudicum fuerint inventi, ad notitiam donni apostolici deferant, et ipse unum e duobus eligat: aut statim per eosdem missos fiant necessitates emendate, aut misso nostro nobis renuntiate, per nostros missos a nobis directos emendantur. 193 Hoc ut ab omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, et nostris [vestris] firmum esse credatur, proprie manu signaculo subscriptionibus hoc pactum confirmationis nostre roboravimus, et sigilli nostri impressione assignari jussimus. † Signum donni Henrici gloriosissimi Romanorum imperatoris Aug. Signum Erchandildi † Maguntin. archiepiscopi. Signum Herberti [Heriberti] Coloniensis archiepiscopi. Signum Bohonis † Treverensis [Trevirensis] archiepiscopi. Signum Thiederici † Metensis episcopi. Ego Heberhardus † Babemburgensis [Bambergensis] ecclesie episcopus Romane sedis subditus s-s †. Ego Macelinus Wirzburg. episcopus s-s. Ego Waltius [Walterius] Spirensis episcopus s-s. Ego Ruodardus [Ricardus] Constantien. episcopus s-s. Ego Rodalricus Kuriensis [Zodalricus Curien.] episcopus s-s. Ego

guntina (Labb. *Concil.* tom. IX, p. 844).

† Popponem hunc vocatum invenire est in factis monumentis. Mabillon. (*Ibid.*, l. LIV, n. 42) McGingaudu successisse tradit anno 1016, biennio post ætatem diplomati assignatam a Baronio.

† Ditmarus, qui Bambergensis concilio aderat in dedicatione ejus basilicæ, an. 1012, Theodoricum appellat (Labb. *Concil.* tom. IX, p. 806) et hæc de eodem narrat: « Posthæc synodus hic fuit magna in qua Gebehardus Ratisponensis ecel. presul ab archiepiscopo suimet arguitur, et Metensis ecclesie presul Theodoricus a rege increpatur, eo quod epistola suinet hunc injuste apud papam (Serg. IV) accusaret. » Vide Baron. et Pag. (1011, n. 1 seqq.).

† Labbeus (*Append.* tom. IX, *Conc.* p. 1248) ex chronico Hildesheimensi hæc tradit de monasterio Bambergensis: « Venerabile monasterium, ipsius domini regis nobile ac speciale studium ab Eberhardo primo ejusdem sedis episcopo cum consensu et conventu omnium cisalpinorum presulum et Non. Maii consecratum est (an. 1012). » Henrici cancellarius dicitur a Mabillonio (*Ibid.*, l. LII, n. 94). Hoc in dipl. *sanctæ sedis subditum* se opportune subscribit, quæ res annum indicat 1020, ut aicham in dissertat. (n. 7). Nam vix annis 22 Bambergæ subjectio illa perseveravit. Hæc discimus ex Hermanno Contracto in fine anni 1052, quem ille vocat 53, namque a Natali Domini orditur annos. Cumque is obierit anno sequenti, summam meretur fidem. V. dissert. (n. 3 et seqq.).

† Hæc dæce litteræ nil aliud valent quam *subscripti*, ut eruditi norunt.

Adalbertus Basiliensis episcopus s-s. Ego Heimmo [Heimmo] Vverdenensis episcopus s-s. Ego Walthei [Walter Heisteden]. episcopus s-s. Signum Richardi Fuldensis [Fuld. abbatis]. Signum Arnoldi Herfordensis abbatis. Signum Bruchardi abbatis. Signum Ryodhois [Fluvanen. abbatis] a. Signum Gottifredi ducis. Signum Beringardis [Beringardi] ducis. Signum Thiederici [Thiederici] ducis b. Signum Welfonis [Welfonis] comitis. Signum Cuno-

nis comitis. Signum 194 Cunradi [Kunradi] comitis. Signum Octonis [Otonis] comitis. Signum Adilbrahtis [Adilbrahtis] comitis. Bobonis [Signum Bob.] comitis. Signum Frederici comitis. Signum Bezelin comitis. Signum Ezonis comitis palatii. Signum Frederici Camerarii. Signum Ezonis infertoris [Infercorum]. Signum Heimzonis [Heunzonis] pincerarii. Signum Huzis Alimunberenger. Adilman. Adhilbero c.

a Ista subscriptio deest in authent. Innocentii IV.

b Post signum Thiederici ducis in authent. Innocentii IV legitur : Signum Simonis comitis.

c In authent. Innocentii IV sequitur : Ego Wicefinus Astraburgensis episcopus. Signum Ryodhois Fluvanen. abbatis.

195 DISSERTATIO

DE CHARTULA COMITISSÆ MATHILDÆ

SEU DONATIONE S. SEDI SEMEL ET ITERUM FACTA.

CAPUT PRIMUM.

De nomine, conditione, situ, vicibus terræ Mathildis.

I. Quanquam duo Romanorum reges, post sanctum imperatorem Henricum, diadema imperiale susceperint, Conradus Salicus anno 1027 a Joanne XIX, ejusque filius Henricus a Clemente II an. 1046, ac proinde jura omnia sanctæ sedis suo uterque diplomate confirmaverit, quod usu receptum erat, eorum tamen neutrum ditiones sanctæ sedis amplificasse diplomata sequentium imperatorum demonstrant. Permutatio tantum Beneventanæ civitatis facta est a prædicto Henrico cum transalpinis Ecclesiæ juribus, ut præcedenti dissertatione (n. 43 et seqq.) vidimus, dum sanctus Leo IX Wormatiæ degeret anno 1053. Duo autem singularia undecimo Ecclesiæ sæculo evenerunt, quæ maximum Ecclesiæ ditionibus incrementum attulere. Primo scilicet Romani pontifices Northmannorum ope antiqua jura sanctæ sedi vindicarunt in Apuliæ et Calabriæ ducatu, et principatu Capuæ, ex quibus Neapolitanum regnum evaluasse postmodum constat : et in Siciliæ insula, septem jam sæculorum præscriptione confirmata ; deinde magna illa comitissa Mathildes, absque prole decedens, bonorum suorum omnium apostolorum principem heredem instituit, ut ait Domnizo :

Propria clavigero sua subdidit omnia Petro ;
Jauitor est cœli suus hæres, ipsaque Petri :
Accipiens scriptam de cunctis Papa benignus.

De primo ex duobus his capitibus nonnihil est dictum in superioribus, et opportune aliquid adiciendum erit. At de altero, seu de Mathildica donatione, cum opinio aliorum alia in editis tot libris reperitur, serio agam necesse erit in præsentia.

II. Donationem hujusmodi semel et iterum factam esse inter omnes tam veteres quam recentiores constat. Primum scilicet Canusius anno 1077 postquam Mathildes deprehendit Henrici IV regis Romanorum 196 pœnitentiam fuisse falsam, sibi que metuere ab eodem coepit. Rem narat Domnizo comitissæ ejusdem capitulum, et hujus auctoritate uberius card. Baronius (1077, n. 23) et Florentinus (*Memor.* lib. II, p. 181), Petrus Diaconus Leonis Ostiensis continuator, quem Baronius alii que Ostiensem ipsum minus recte appellant ; non enim senserunt continuationem Ostiensis incipere a cap. 34 libri III *De renovatione Ecclesiæ sancti Martini* ; Petrus, inquam, Diaconus (lib. III, cap. 49) Domnizoni astipulatur, « Anno autem, aiens, Dominicæ incarnationis 1077, Mathilda comitissa Liguriæ et Tusciæ, iram imp. Henrici sibi infesti metuens, Liguriam et Tuscelam provincias Gregorio pape et S. Rom. Ecclesiæ

B devotissime obtulit. Hæc ergo causa inter pontificem et Romanum imperium dissensionis et odii fomitem ministravit. » Diploma istud primum periisse constat ex altero, quod comitissa eadem quinque et viginti post annos condidit, anno videlicet 1102 juxta illius tenorem ; exstatque hoc postremum apud Baronium (eod. an. n. 20), Leibnitium (*Scriptor. rer. Brunsw.*, tom. II, p. 687), Muratorium (*Rer. It. Script.*, tom. V, p. 384) pluresque alios, quos prætermitto una cum Lunigio (*Cod. It. Dipl.* tom. II, p. 701 ; et *Spic. Eccl. contin.* I, p. 163). Nam compertum habeo editiones omnes profectas esse ex pervetusto illo codice Vaticano olim card. Sirleti, unde illud transcripsit card. Baronius. Quod Leibnitius luculenter testatur (*Id.*, tom. I, *Introd.*) : « Adjeci, inquit, et chartulam comitissæ Mathildis super concessione bonorum suorum facta Romanæ Ecclesiæ, quæ in eodem codice ascripta reperitur, neque scio an ejus authenticum exemplar alibi habeatur. » Deinde usum se esse fatetur ill. Laurentii Zacagni bibliothecæ Vat. custodis ope in recensendo tum ipsam chartulam, tum Vitam Mathildis ab ejus capellano Domnizone conscriptam.

III. Chartulæ ejusdem exemplum, quod per me prodit in lucem, præferendum haud dubie est quibuscumque aliis undelibet desumptis. Albiniano enim ex codice præstantissimo, unde monumenta alia meo lectori exhibui, non uno ex capitè describendum atque evulgandum mihi esse intellexi. Primo siquidem auctor codicis Cencio antiquior, et, verbo absit invidia, in colligendis vetustis monumentis diligentior atque accuratior fuit. Deinde Leibnitianam recensionem pluribus in locis mendosam ostendit. Postremo emendationes a Muratorio factas aliorum diplomatum ope inutiles reddit, ipsamque se prodit ex comitissæ autographo exceptum. Quamobrem ad diploma quod attinet, nul. um ex tot apographis ante hunc diem in lucem proiit Mathildicæ chartulæ magis simile. Utinam 197 chartulæ ipsius summa non esset ubique eadem ! Unus siquidem apostolorum princeps instituitur hæres honorum omnium magnæ comitissæ ; at bona ista non ut in pluribus ejus diplomatibus pro variis monasteriis atque ecclesiis singillatim enumerantur, sed aut bonorum suorum omnium, aut propriæ terræ generali nomine designantur :

Cui propriæ sortem telluris subdidit omnem,

ait supralaudatus Domnizo, quo integrior testis haberi non potest. Quæ res multæ inter antiquos recentesque auctores dissensionis causa fuit. Alii siquidem provincias, civitates et castra alii, alii que prædia duntaxat bona propria Mathildis fuisse contendunt. Leonis O-